

GIÁO DỤC
CON CÁI
Tình thương
& nghệ thuật

 BOOK
www.ybook.vn

PhanHiền

GIÁO DỤC
CON CÁI
Tình thương
& nghệ thuật

NHÀ XUẤT BẢN TRẺ

Lời giới thiệu

Tôi đã đọc một cách thích thú bản thảo cuốn “GIÁO DỤC CON CÁI - TÌNH THUONG VÀ NGHỆ THUẬT của tác giả PHAN HIỀN. Tôi thích thú vì nội dung rất phong phú và nói chung là đúng đắn của cuốn sách. Người đọc có thể tìm thấy ở đây sự phê phán một cách nhẹ nhàng, khiêm tốn và hoàn toàn có lý những quan niệm và quan điểm sai lầm của nhiều vị cha mẹ về việc giáo dục con cái, cũng như sự đề xuất với đầy đủ niềm tin những quan niệm và quan điểm đúng đắn của tác giả trong lĩnh vực này. Nhưng cuốn sách này không chỉ là sự trình bày những quan niệm và quan điểm một cách trừu tượng, khô khan mà chủ yếu là đi vào những vấn đề, những tình huống, những mẫu chuyện cụ thể thường gặp nhất trong hoạt động giáo dục con cái của các vị cha mẹ. Và qua những tình huống, những mẫu chuyện đó, tác giả đã chứng minh và khẳng định được sự đúng đắn của những quan niệm và quan điểm giáo dục con cái mà tác giả đã nêu lên. Đặc biệt có ý nghĩa thiết thực là phần tác giả nói về cách giáo dục trẻ khắc phục những

thói tật thường mắc và rèn luyện những đức tính cần thiết như thế nào.

Tôi thích thú vì hình thức và phương pháp trình bày nội dung nói trên của tác giả rất phù hợp với đông đảo các vị cha mẹ: sinh động, cụ thể, nhẹ nhàng, dễ hiểu, sát hợp với thực tế đời sống gia đình Việt Nam chúng ta hiện nay.

Tất nhiên, cũng như bất cứ những công trình nghiên cứu nào khác nói chung, cuốn sách này cũng không tránh khỏi một số điều cần phải nghiên cứu thêm, trong đó cũng có một vài điều tôi chưa nhất trí lắm về lý luận hoặc về kinh nghiệm. Nhưng, theo tôi, với những ưu điểm như tôi đã nói trên, cuốn sách này là một quyển sách rất bổ ích cho tất cả những ai đang làm cha làm mẹ hoặc sắp sửa làm cha làm mẹ.

Tôi xin cảm ơn Nhà xuất bản Trẻ và tác giả Phan Hiền đã có nhã ý nhờ tôi đọc cuốn sách này khi còn là bản thảo và xin trân trọng giới thiệu nó với đông đảo bạn đọc, nhất là với các vị phụ huynh.

TP. Hồ Chí Minh, ngày 20 tháng 7 năm 1994
GS. TS. TRẦN TUẤN LỘ

Mấy vấn đề chung

Sinh con ra đời ai mà chẳng muốn dạy dỗ tốt để con mình trở nên ngoan ngoãn, giỏi giang, chăm chỉ học hành. Ai chẳng mong con mình lớn lên có đủ tài đủ đức để xây dựng cuộc sống hạnh phúc đầy đủ cho bản thân, gia đình và giúp ích cho xã hội. Thế nhưng trong thực tế không phải mọi chuyện đều tốt lành, mà vẫn có những đứa trẻ hư hỏng phạm pháp, những đứa con bất hiếu, gây đau khổ cho gia đình, bất an cho xã hội, và có những bậc cha mẹ đành bất lực vì sự hoang đàng, hư hỏng của con.

Trong những trường hợp như thế, chúng ta thường nghe người ta than thở: “Cha mẹ sinh con, trời sinh tính”, và bạn suy nghĩ thế nào về cách nói đó?

Theo tôi thì đó chỉ là cách nói để đổ lỗi cho trời cho đất khi

họ không nhận ra trách nhiệm là ở chính mình, do những sai lầm nào đó trong cuộc sống hàng ngày cũng như trong cách hướng dẫn, giáo dục con cái của mình.

Trong vô vàn những sai lầm có thể xảy ra đó, theo bạn thì điều gì là cơ bản nhất, có tính quyết định nhất đến mỗi hành vi, thái độ đối xử của các bậc cha mẹ cũng như cả quá trình quan hệ, giáo dục con cái, và tất nhiên là có tầm tác hại lớn lao nhất đến sự hình thành nhân cách của trẻ?

Theo tôi thì nguồn gốc của mọi sai lầm và cũng là điều cần đặt lên bàn mổ trước tiên là những quan điểm, quan niệm lệch lạc của các bậc cha mẹ về công việc uốn nắn giáo dục con cái cũng như về chính bản thân đứa con của mình.

Ở phần này, tôi xin trình bày một số quan điểm, quan niệm lệch lạc, sai lầm được thể hiện qua những cách uốn nắn dạy dỗ con cái thường gặp, và mong rằng nó sẽ hữu ích cho chúng ta trong việc xác lập một quan điểm giáo dục đúng đắn.

A

MỘT SỐ QUAN ĐIỂM, QUAN NIỆM SAI LẦM

1. Cách giáo dục cưỡng chế

Có những bậc cha mẹ đáng kính hết lòng thương con và có ý thức trách nhiệm, mong muốn dạy con nên người tốt, nhưng họ lại cho rằng, trẻ con là kẻ dưới thì nhất thiết phải tùng phục người trên, phải tuyệt đối vâng lời, không được trái ý, cãi lời người lớn. Từ cách suy nghĩ cực đoan như thế, họ đối xử với con cũng hết sức cực đoan, khắc nghiệt, buộc trẻ phải tuyệt đối phục tùng quyền lực độc đoán của họ.

Chắc là bạn cũng thấy rõ, cách suy nghĩ này mang dấu ấn của truyền thống lễ giáo có từ ngàn xưa, khi trong nhà cũng như ngoài xã hội đều có cái tôn ti trật tự mà kẻ dưới nhất thiết phải phục tùng người trên.

Trái từ đời này sang đời khác, ông cha ta đã sống và dạy dỗ con cái theo cái giềng mối đạo lý như thế, và hẳn là không ai phủ nhận được mặt tích cực của nó. Tuy nhiên, điều nguy hiểm là nó sẽ làm cho người ta chỉ nhìn thấy bản thân mình và quyền lực làm cha làm mẹ của mình, mà không thấy đứa trẻ cũng là con người như họ, cũng có cuộc sống riêng, có tâm tư, tình cảm,

suy nghĩ, mong muốn riêng không khác gì họ. Điều này dễ đưa người ta đến chỗ độc đoán, độc tài, không tôn trọng ý kiến, nguyện vọng riêng của trẻ, và sẵn sàng đối xử thô bạo, chà đạp nhân phẩm nhân cách của trẻ.

Theo bạn thì điều gì sẽ xảy ra khi chắc chắn sự xung đột trong những gia đình như thế là không thể tránh khỏi? Theo tôi thì thực chất đó là thái độ độc đoán ích kỷ của những bậc cha mẹ đặt quyền lực làm cha làm mẹ của mình lên trên hạnh phúc tuổi thơ và lợi ích phát triển của con. Nó sẽ bóp nghẹt tự do, ức chế tinh thần, dồn nén mọi nguyện vọng, nhu cầu, khống chế sự phát triển cá nhân và tất yếu sẽ đưa trẻ tới chỗ phản kháng chống lại họ, chống lại xã hội dù bằng cách này hay cách khác. Bấy giờ họ sẽ khó lòng dung thứ và sẵn sàng đối xử thô bạo, tàn nhẫn để trấn áp, bắt trẻ phải khuất phục.

Rõ ràng cách giáo dục này hoàn toàn đi ngược với chủ trương mục đích của chúng ta nhằm đào tạo trẻ nên những con người biết chủ động, tích cực và tự giác, biết xác định một việc thế nào là phải hay trái, tốt hay xấu, nên làm hay cần phải tránh, tự biết định hướng hành vi và cuộc sống của mình theo những ý nghĩa, giá trị tích cực, biết tự làm chủ và chịu trách nhiệm về cuộc đời của mình, trong mỗi hành vi cũng như cả cuộc sống. Nó có xu hướng biến trẻ thành những con người chỉ biết thừa hành một cách máy móc, nô lệ, sẽ làm thui chột mọi đức tính liên quan đến con người biết chủ động, độc lập và tự giác.

Một cách đơn giản hơn tuy không khác xa lắm, là các bậc cha mẹ cho rằng trẻ có biết sợ thì mới ngoan ngoãn dễ dạy. Từ đó, họ chỉ việc tìm cách o ép, bức bách, làm cho con sợ mà ngoan ngoãn vâng theo mệnh lệnh của họ, và sẵn sàng đối xử

thô bạo mỗi khi có điều không vừa ý, nhưng họ lại rất keo kiệt những lời động viên khuyến khích, phân tích, chỉ vẽ điều hơn lẽ thiệt cho con.

Theo bạn thì sống ngọt ngào trong không khí khủng bố và miệt thị thường xuyên đó, trẻ sẽ được hưởng dẫn tốt và có thể phát triển tốt đẹp, hay nó sẽ tước mất mọi nguồn hứng thú yêu đời, làm thui chột mọi ý hướng phấn đấu, và tất yếu sẽ đẩy trẻ đến chỗ phản kháng, chống lại họ, chống lại mọi yêu cầu kỷ luật?

2. Cách giáo dục rập khuôn

Cũng với cách nghĩ độc đoán như trên, có người vẽ sẵn trong đầu họ những mô hình mà họ cho là tốt đẹp, là lý tưởng, rồi bắt con trẻ phải sống và lớn lên đúng theo khuôn mẫu đó.

Có thể do yêu thích môn bóng đá, họ cố ép cho con trở thành một cầu thủ, hoặc do mến mộ một nhà văn nào đó, họ cố bắt con trẻ phải theo nghiệp văn chương mà bất chấp điều đó có phù hợp với nguyện vọng và năng khiếu, sở trường của trẻ hay không. Hoặc có thể vì cho rằng, con trai thì phải lanh lợi xốc vác, còn con gái thì phải nhu mì mềm mỏng v.v... họ cố bắt con cái phải sống đúng như thế, và chống lại mọi biểu hiện, tính cách trái với ý họ. Thậm chí, có khi do thành kiến với một màu sắc nào đó hoặc có cảm tình với một kiểu tóc nào đó, họ cố bắt con cái cũng phải yêu và ghét như họ v.v...

Theo bạn thì người ta có cần thiết làm như thế, và điều đó có lợi ích gì cho trẻ hay không?

Theo tôi, trong trường hợp này nếu không phải là người quá

câu chấp cực đoan thì các bậc cha mẹ ấy cũng tham lam nhiều quá, kỳ vọng nhiều quá nơi công việc uốn nắn dạy dỗ con cái. Chẳng những không giúp ích gì cho trẻ, mà cách suy nghĩ đó còn đi ngược lại ý chí, nguyện vọng, bắt trẻ phải sống khổ sở, tù túng trong khuôn khổ độc đoán đó, đồng thời, nó còn làm thui chột, không phát huy được những mặt ưu thế, những năng khiếu đặc biệt, làm hạn chế hiệu quả phát triển, hiệu quả cuộc sống tương lai, thậm chí có thể đưa đến những khủng hoảng, rối loạn trong đời sống tâm lý tinh thần của trẻ.

Bạn thử nhìn một đứa trẻ đang còn trong tháng tuổi, hầu như em chẳng biết gì cả, chẳng quan tâm đến điều gì ngoài việc bú và ngủ. Thế nhưng khi lên một, em lại thích ném liệng, đập phá lung tung, thích bò cào dưới đất một cách khoái trá, và khi lên bốn lên năm, em lại thích nhún nhảy trên con ngựa gỗ, thích bày trò bán hàng, làm nhà, đóng kịch v.v...

Đến thăm một lớp mẫu giáo vào giờ chơi tự do, bạn có thể thấy em nào cũng chí thú với trò chơi của mình, nhưng hầu như em nào cũng có một vẻ riêng, sử dụng những loại đồ chơi, trò chơi khác nhau. Nhiều lắm thì các em chia thành từng nhóm nhỏ chơi với nhau chứ không hoàn toàn như nhau cả.

Qua đây bạn có thể thấy rằng, trẻ nào cũng là trẻ con với những đặc điểm của trẻ con tùy từng lứa tuổi, nhưng em nào cũng có một cơ sở thể chất riêng với những đặc điểm tâm lý, sinh lý riêng, có những xu hướng phát triển, những nguyện vọng nhu cầu khác nhau, không đứa nào giống đứa nào cả. Mà như thế, khi trẻ có một xu hướng, kiểu dạng hoạt động nào đó thì điều đó là tùy vào đặc điểm lứa tuổi, tùy vào đặc điểm tâm lý, thể trạng riêng của mỗi đứa, và để đáp ứng những xu hướng,

nhu cầu phát triển cần thiết nào đó của trẻ, chứ hoàn toàn không phải là điều mà người lớn có thể áp đặt thế nào cũng được.

Với những điều vừa trình bày, ngày nay người ta biết rằng, do những đặc trưng tâm sinh lý riêng, hầu như khi sinh ra đời, mỗi đứa trẻ đều có một “chương trình” phát triển phù hợp riêng, và trong thực tế cuộc sống, trẻ nào có điều kiện phát triển càng phù hợp với “chương trình” riêng đó của mình, thì quá trình phát triển sẽ càng thuận lợi và hiệu quả sẽ càng cao. Còn ngược lại, nếu người ta cố tình bẻ ngoặt quá trình phát triển của trẻ ra khỏi “chương trình” phù hợp đó thì kết quả cũng sẽ hoàn toàn ngược lại.

Bạn thử hình dung một đứa trẻ có tính rụt rè, thích trầm ngâm một mình, hoặc thơ thẩn xem hoa bắt bướm, thích sưu tầm cây nọ con kia v.v... nhưng người lớn lại bắt em phải tham gia những trò chơi vận động sôi nổi ồn ào thì sẽ thế nào?

Theo tôi thấy thì trước tiên, em không thể hứng thú trong kiểu hoạt động lạ lẫm đó được, vì nó không phù hợp với xu hướng hoạt động tự nhiên và những yêu cầu phát triển riêng của mình. Đồng thời, em cũng không đủ sức vóc và sự nhanh nhạy cần thiết để thích ứng dễ dàng với những trò chơi đó được.

Và cứ thế, nếu họ cứ muốn bắt ép trẻ hoài thì chắc chắn em không thể phát triển bình thường, tốt đẹp cả về tâm tính lẫn tài năng.

3. Cách giáo dục tiết dục

Trong một cách nghĩ khác, có người cho rằng trẻ ngoan thì phải hiền lành, không đòi hỏi nghịch phá, không làm phiền lòng người khác, và càng tiết chế lòng ham muốn thì càng tốt. Từ suy nghĩ đó, họ cố sức đào tạo cho con nên người cũng “hiền tự bột” như thế.

Hàng ngày họ cố tìm cách ngăn cản không cho con trẻ được bộc lộ, thỏa mãn các nhu cầu, nguyện vọng một cách tự nhiên thoải mái. Khi trẻ than đói, họ bảo: “Chưa tới bữa mà đói nổi gì?!” . Trẻ thích đồ chơi họ bảo: “Mấy thứ vỡ vụn đó ích gì mà chơi?!” . Trẻ chạy nhảy nô đùa họ bảo: “Vào nhà ngay. Không được đùa giỡn ồn ào!” v.v... và v.v...

Theo bạn thì điều đó có khác gì một cuộc trường chinh chống lại con cái hay không? Theo tôi thì điều đó tất yếu sẽ đẩy trẻ về phía đối lập, chống lại họ, chống lại chế độ giáo dục khắc nghiệt của họ. Và nếu họ thành công, con cái của họ trở nên ngoan ngoãn một cách hiền lành, khổ hạnh thì phải chăng, họ đã đưa con trẻ lùi trở lại đời sống thực vật như cây tre cây trúc, không muốn không cần gì cả, và mặc kệ mọi chuyện trên đời?

Tôi trộm nghĩ rằng, người ta nghĩ gì, làm gì là tùy nơi họ muốn gì, cần gì, có nhu cầu như thế nào. Mà như thế, khi cố chống lại, thậm chí bóp chết mọi hứng thú, nhu cầu của trẻ thì chính là họ cố tìm cách làm triệt tiêu động lực sống của trẻ.

Rõ ràng điều đó hoàn toàn đi ngược mục đích yêu cầu của chúng ta nhằm đào tạo trẻ nên những con người lành mạnh, tích cực, có đầy đủ những phẩm chất tốt đẹp cũng như những đặc trưng không thể thiếu của con người.

4. Cách giáo dục dân chủ

Trong một cách nghĩ tiến bộ, có những bậc cha mẹ cho rằng *trẻ con cũng là con người*, vì vậy, cần phải tôn trọng đầy đủ nhân phẩm nhân cách cũng như tâm tư nguyện vọng, ý kiến riêng của trẻ, không thể thiếu dân chủ mà cần phải đối xử với các em *như những cá nhân bình đẳng*. Từ đó họ không dám tự ý đề ra một nguyên tắc, yêu cầu nào, không có một kỷ cương, chừng mực nào cho con cả, mà cái gì cũng tùy thuộc ý trẻ. Nếu trẻ không đồng ý và họ không thuyết phục được thì họ đành chiều theo, và nếu trẻ cương quyết đòi hỏi thì dù là điều sai quấy họ cũng không đủ kiên quyết để can ngăn.

Theo bạn thì như thế họ có đóng được vai trò của nhà giáo dục đối với con cái của mình hay không, và điều đó sẽ đưa trẻ tới đâu?

Tôi thì rất đồng tình với cách nghĩ tiến bộ đó, tuy nhiên khi trẻ vẫn là đứa trẻ chưa trưởng thành, đặc biệt là về phương diện xã hội thì cách đối xử dân chủ như thế sẽ vô cùng nguy hiểm.

Bạn thử hình dung một đứa trẻ thơ ngây, chưa có một hiểu biết kinh nghiệm nào, chưa có một khả năng phán xét, tự chủ nào, và đang giương đôi mắt ngơ ngác, hoang mang nhìn ra cuộc sống. Đối với em, cái gì cũng mới mẻ, hấp dẫn, nhưng cũng đầy đe dọa cả, và em đang cần được sự hướng dẫn, chỉ bảo của người lớn. Bấy giờ, nếu người lớn lại lập lờ, thiếu kiên quyết mạnh mẽ trong thái độ hướng dẫn thì thử hỏi họ có thể là người hướng đạo tin cậy cho con và có thể là nhà giáo dục tốt hay không? Chắc chắn bấy giờ trẻ sẽ không dám đặt hết lòng tin vào họ, và dù có tin, em cũng sẽ tìm cách làm theo ý mình.

Nhưng vấn đề ở đây là đứa trẻ vẫn là đứa trẻ chưa trưởng thành. Mặc dù khi sinh ra đời là em đã có sẵn những xu hướng bản năng của một con người, nhưng em lại chưa có những phẩm chất xã hội đủ để làm người. Vì thế, bấy giờ mọi mong muốn, suy nghĩ, hoạt động của em đều thiên về xu hướng bản năng mà thiếu tính xã hội. Thế thì “dân chủ” bấy giờ phải chăng là nuông theo xu hướng đó, về hòa với xu hướng tự nhiên đó mà thiếu khẳng định tính xã hội? Theo tôi thì cái sai, cái xấu, cái tội lỗi bao giờ cũng hấp dẫn hơn, dễ bắt chước hơn, vì nó phù hợp với xu hướng bản năng của con người. Vì thế, nếu không được quan tâm hướng dẫn chu đáo thì xu hướng đó sẽ có điều kiện phát triển quá đáng, mà đến một lúc nào đó, cả bản thân đứa trẻ lẫn cha mẹ, người hướng dẫn đều phải chịu bất lực.

Cuối cùng, chúng ta cũng thấy rằng, khi cá nhân đứa trẻ được chú trọng nhiều quá thì em sẽ dễ đặt mình vào vị trí trung tâm. Bấy giờ em sẽ có xu hướng chỉ nhìn thấy có bản thân mình cùng với ý kiến, đòi hỏi của mình mà không quan tâm ngó nghĩ đến người khác.

Chắc là bạn không lấy làm lạ, khi xã hội càng văn minh, dân chủ, cá nhân con người càng được chú trọng thì con người cũng trở nên “cá nhân” hơn: cá tính mạnh mẽ hơn, tự tin, độc lập hơn, bản lĩnh, quyết đoán hơn, sáng kiến, năng động hơn, nhưng mặt khác họ cũng thực dụng hơn, thích đòi hỏi và ít quan tâm đến người khác, ít phụ thuộc vào những giá trị tinh thần, những qui ước đạo đức xã hội hơn.

5. Sự nuông chiều

Bên cạnh sự sai lầm về quan điểm vừa nêu, có những bậc cha mẹ vì quá thương con rồi mù quáng, đánh mất vai trò trách nhiệm giáo dục con cái. Họ dồn tất cả tình thương và sự quan tâm lo lắng cho con, sẵn sàng nuông theo mọi ý muốn, yêu cầu tùy tiện của con, thậm chí không dám làm trái ý trẻ.

Hẳn là bạn đã biết nhiều về những trường hợp như thế, và theo bạn, sự nuông chiều quá đáng đó có tác dụng thế nào?

Theo tôi thì thực chất đó là một biểu hiện thiếu hiểu biết, thiếu trách nhiệm, bởi các bậc cha mẹ đó đã dễ dàng chiều theo cái tình cảm mềm yếu của mình mà phải bỏ trọng trách đối với sự khôn lớn nên người và tương lai hạnh phúc của con.

Rõ ràng chẳng ai không thương con, và chúng ta càng cần thể hiện được tình thương đó đối với con cái của mình. Thế nhưng thứ tình thương một chiều và cách biểu lộ quá đáng như thế chẳng những không làm cho trẻ biết vui sướng cảm nhận được tình thương của cha mẹ, trái lại, nó còn di hại cho cả cuộc đời của trẻ, và rất có thể, nó cũng di hại cho cả cuộc sống tuổi già của chính các bậc cha mẹ quá nuông chiều con cái.

Chắc bạn đã hình dung được rằng, cách quan hệ một chiều đó sẽ đặt đứa trẻ và những đòi hỏi của em lên trên tất cả, lên trên mọi đòi hỏi, yêu cầu của cuộc sống xã hội, và biến em thành một thứ hoàng đế con con, chỉ biết đòi hỏi sự phục dịch của người khác chứ không thấy mình cần có một nghĩa vụ, trách nhiệm nào đáp lại cả. Và tất nhiên, em cũng không thể nào hiểu nổi những mối quan hệ, ràng buộc tinh tế giữa người và người trong cuộc sống xã hội.

Được yêu chiều như thế, bạn có nghĩ là em sẽ hết lòng yêu quý, biết ơn cha mẹ hay không? Theo tôi thì trong mối quan hệ một chiều đó, khi mọi đòi hỏi yêu cầu của trẻ đều được đáp ứng dễ dàng thì em sẽ dễ dàng xem đó là chuyện đương nhiên mà người lớn có bổn phận phải làm cho em. Em sẽ không nhận ra và không biết sướng vui hạnh phúc khi đón nhận tình cảm nồng nàn tận tụy của cha mẹ, và tất nhiên là em cũng không dành cho họ một tình cảm tốt lành tương ứng nào.

Thế còn bản thân và cuộc sống tương lai của em? Bạn có thể dễ dàng thấy rõ, sự chăm sóc bảo bọc kỹ lưỡng như thế sẽ làm cho đứa trẻ quen ngồi không hưởng thụ và chỉ biết ỷ lại vào người khác mà không có ý chí tự lực phấn đấu. Bấy giờ em sẽ không cần phấn đấu rèn luyện học tập gì cả, những năng lực cần thiết sẽ không thể phát triển tốt, và em không được chuẩn bị để có thể chủ động và bảo đảm tốt cuộc sống tương lai cho mình.

Mặt khác, do ý thức xã hội không được quan tâm giáo dục tốt và sức mạnh ý chí nơi em không được phát triển tốt, trong khi những khuynh hướng, nhu cầu bản năng tùy tiện thì luôn được mơn trớn, mặc tình phát triển, em sẽ khó làm chủ tốt được bản thân, và cũng không định hướng tốt cuộc sống của mình theo những ý nghĩa, giá trị tốt đẹp lành mạnh.

Tục ngữ dân gian ta có câu “Con cưng là con hư”, và tất cả những điều vừa trình bày cũng đều cho thấy, đứa trẻ không thể có được một cuộc sống tích cực, hiệu quả và hạnh phúc bởi sự nuông chiều. Như thế thì theo bạn, các bậc cha mẹ quá nuông chiều con cái có phải là những người thực sự thương con và biết thương con, vì con, hay họ chỉ chiều theo thứ tình cảm dễ dãi của họ và còn di hại cho con.

6. Sự hời hợt vô trách nhiệm

Cũng có người nói rằng bản chất đứa trẻ thế nào thì em sẽ lớn lên như thế ấy, chúng ta không thể làm gì thay đổi được. Bởi suy nghĩ đơn giản như thế, họ sống với con cũng thật là đơn giản, hoàn toàn không thể hiện được vai trò của người hướng dẫn giáo dục con cái.

Họ sống với con bằng một thứ cảm tính tự nhiên mà không có một ý hướng, mục đích chủ đạo tích cực nào cả. Khi vui họ rất dễ dãi rộng lượng, sung sướng cười giỡn và dễ dàng bỏ qua mọi lỗi lầm, nhưng khi buồn thì họ trở nên khắt khe, khắc nghiệt, sẵn sàng đối xử thô bạo dù chỉ vì những việc cỏn con.

Trong thực tế có lần tôi thấy một người mẹ thúc cùi chỏ vào lưng con vì phật ý, rồi vội vàng dỗ ngon dỗ ngọt khi con khóc. Và có lần bà thích thú cười giỡn khi đứa trẻ tức giận ném dép vào người bà, nhưng khi em ném trúng chiếc ly trên bàn làm vỡ tan tành thì bà nổi giận bộp tai em.

Bạn có thể đồng tình với cách nghĩ hời hợt và cách tác động tùy tiện như thế hay không? Theo tôi thì cách nói như trên chỉ để chạy trốn trách nhiệm và bào chữa cho thói quen sinh hoạt buông tuồng có nhiều nguy cơ tác động xấu đến con mà thôi.

Như ta đã rõ, khi sinh ra đời là đứa trẻ đã được qui định sẵn những xu hướng, khả năng phát triển nhất định do cơ chế thể chất đặc trưng của mình. Nhưng dù sao thì đó cũng chỉ là những tiền đề sinh vật, mà chỉ khi thông qua cuộc sống thực tế trong lòng xã hội và được tạo điều kiện phát triển thích hợp, nó mới có thể biến thành những giá trị nhân cách của con người. Hay nói cách khác, chính bởi được sống trong lòng xã hội loài

người, được tiếp thụ những giá trị xã hội của loài người, con người mới được nâng từ kiếp thú lên kiếp làm người; và đứa trẻ được giáo dục như thế nào về những giá trị xã hội sẽ quyết định em sẽ nên người như thế ấy.

Bạn có nghe nói về một đứa trẻ sơ sinh bị lạc vào rừng và được chó sói nuôi dưỡng bao giờ chưa? Và theo bạn, trong trường hợp như thế, đứa trẻ sẽ lớn lên thành người hay thành sói? Trên thế giới, người ta đã bắt gặp nhiều trường hợp như thế, và trong mọi trường hợp, trẻ lớn lên đều giống như những con vật đã nuôi dưỡng mình.

B CẦN XÁC LẬP QUAN ĐIỂM THẾ NÀO?

Qua các quan điểm, quan niệm lệch lạc vừa nêu bạn có thể thấy là, ngay cả trong tình thương và thiện chí vì con, người ta cũng có thể mắc sai lầm nghiêm trọng do một cách nghĩ lệch lạc nào đó, và không thể giáo dục tốt con cái. Vậy thì chúng ta cần phải xác lập quan điểm, nhận thức thế nào cho đúng đắn để bảo đảm cho công việc được tiến hành đúng hướng, có kết quả tốt và hiệu quả cao?

Ở đây chúng ta sẽ lần lượt bàn về một số vấn đề liên quan đến mục đích yêu cầu đó.

1. Giáo dục con cái nhằm mục đích gì?

Trong dân gian ta có câu “Dưỡng nhi đãi lão”. Đúng là nuôi dạy tốt con cái chính là chăm lo cho tuổi già. Vì thực tế cho thấy rằng, những bậc cha mẹ chu toàn việc đó thì họ sẽ có những đứa con biết đạo làm con, biết đạo làm người, có đủ tài đủ sức gánh vác việc đời, tạo dựng được hạnh phúc đầy đủ cho bản thân, gia đình và lo tròn đạo hiếu.

Bấy giờ cuộc sống tuổi già của họ sẽ được bảo đảm tốt, hạnh phúc tuổi già sẽ thật là trọn vẹn. Thế nhưng bạn có cho đó là sự toan tính ích kỷ vì chủ đích vụ lợi của người làm cha làm mẹ hay không? Tôi thì không nghĩ như thế và hoàn toàn không thể như thế được.

Bạn thử hình dung, nếu người ta đặt những ý đồ, lợi ích ích kỷ của họ lên trên hạnh phúc tuổi thơ và lợi ích phát triển của trẻ thì sẽ thế nào? Theo tôi thì bấy giờ họ không thể toàn tâm toàn ý vì con, và chắc chắn trẻ sẽ dễ dàng nhận ra điều đó. Em sẽ không thể sướng vui hạnh phúc thọ nhận đầy đủ tình yêu thương của cha mẹ, không thể tập trung dồn mọi nỗ lực phấn đấu vì sự tiến bộ của bản thân.

Bấy giờ họ khó có thể giáo dục tốt con cái và cuộc sống tuổi già, hạnh phúc tuổi già của họ sẽ khó được bảo đảm trọn vẹn.

Như thế thì cuối cùng người ta cũng sẽ gặt hái được kết quả tốt lành, khi chăm lo nuôi dạy tốt con cái. Nhưng niềm hạnh phúc lớn lao đó hoàn toàn không phải là chủ đích vụ lợi của bậc làm cha làm mẹ, mà là kết quả tất yếu sẽ xảy đến, khi người ta hết lòng thương con và tất cả vì con, toàn tâm toàn ý chăm lo cho cuộc sống yên vui hạnh phúc của con và làm tròn trách nhiệm nuôi nấng giáo dục con cái nên người.

Trở lại với các bậc cha mẹ giáo dục con cái theo các cách cưỡng chế, rập khuôn, tiết dục nêu trên, bạn có thể thấy rõ là ai cũng hết lòng thương con và mong muốn dạy dỗ con cái nên người, nhưng chính bởi sai lầm trong việc xác định mục đích giáo dục khi họ đặt quyền lực làm cha làm mẹ của mình và ý muốn chủ quan độc đoán của họ lên trên hạnh phúc tuổi thơ và xu hướng phát triển tự nhiên của trẻ, nên họ khó có thể dạy dỗ tốt được con cái.

2. Giáo dục cho trẻ điều gì?

Tất nhiên là không ai nghĩ như thế, nhưng rõ ràng là các bậc cha mẹ giáo dục con cái theo các cách cưỡng chế, rập khuôn, tiết dục đều nhằm bắt trẻ phải sống và lớn lên theo ý muốn độc đoán và ý đồ ích kỷ của họ mà bất chấp cuộc sống hạnh phúc và tương lai phát triển của con, làm ức chế tinh thần, hạn chế sự phát triển cá nhân của trẻ. Còn các bậc cha mẹ “dân chủ” và nuông chiều thì lại quá chú trọng đến ý kiến, nguyện vọng riêng, quan tâm quá đáng đến cá nhân của trẻ mà thiếu hướng dẫn giáo dục về ý thức xã hội cho trẻ.

Rõ ràng cả hai xu hướng này đều cực đoan phiến diện, và tất nhiên là không thể giáo dục cho trẻ một cách đầy đủ toàn diện được.

Thế thì chúng ta cần phải làm gì để tránh cả hai xu hướng lệch lạc đó? Theo tôi, để giáo dục cho trẻ một cách toàn diện thì nội dung giáo dục cũng phải toàn diện. Một mặt, chúng ta cần phải quan tâm tạo điều kiện cho trẻ phát triển đầy đủ về phương diện cá nhân, còn mặt khác cũng phải bảo đảm hướng

dẫn, giáo dục đầy đủ cho trẻ trưởng thành tốt về phương diện xã hội.

Về phương diện xã hội, bạn có thể hình dung một người sống giữa xã hội loài người mà có toàn quyền muốn làm gì thì làm, ra sao thì ra, không cần biết hậu quả tác dụng thế nào đến người chung quanh, không cần quan tâm để ý đến ai, như trường hợp họ sống một mình trên hoang đảo hay không? Rõ ràng không thể như thế được, vì bên cạnh họ, bên cạnh cuộc sống tự do hạnh phúc của họ còn có người khác cũng cần được sống tự do, hạnh phúc như họ.

Như thế thì con người không thể chỉ nhìn thấy bản thân mình với những nguyện vọng, nhu cầu, xu hướng tự nhiên của mình, mà còn phải biết tôn trọng, phục tùng những qui ước, yêu cầu cần thiết của cuộc sống xã hội, phải biết tự kiểm chế một phần ước muốn tự do, hy sinh một phần lợi ích cá nhân để bảo đảm cuộc sống chung với mọi người, bảo đảm không xâm phạm đến lợi ích và quyền tự do chính đáng của người khác.

Tuy nhiên, nếu chỉ chừng đó thì mới vừa đủ để người ta sống trong lòng xã hội. Vì nếu không như thế, hoặc thậm chí đi ngược lại điều đó thì họ sẽ phá vỡ mối quan hệ tích cực với mọi người, sẽ tự tách mình ra khỏi xã hội, và chắc chắn họ không thể có một cuộc sống hiệu quả và hạnh phúc trên đời này được.

Để cho cuộc sống trở thêm nhiều hoa thơm trái ngọt thì con người còn phải phấn đấu nhiều hơn, không quá đặt nặng bản thân mình cùng những yêu cầu, lợi ích ích kỷ, mà phải biết nghĩ đến người khác nhiều hơn, hòa mình vào cuộc sống xã hội nhiều hơn, biết chăm chút những ý nghĩa, giá trị tốt đẹp, biết yêu quý con người, biết vì người khác nhiều hơn.

Theo bạn thì bây giờ người ta sẽ sống thế nào? Theo tôi thì chính những suy nghĩ, tình cảm tốt đẹp về con người, về xã hội sẽ làm cho đời sống tinh thần của họ trở nên phong phú sinh động hơn, sẽ lạc quan yêu đời yêu người hơn, và tâm hồn của họ sẽ càng thêm tươi tốt với những ước mơ, hoài bão tốt đẹp.

Từ đó có thể tin chắc rằng, họ sẽ sống một cuộc đời có ý nghĩa tích cực và hạnh phúc của họ sẽ tràn đầy. Thế nhưng tất cả những điều vừa nêu sẽ trở thành vô nghĩa, nếu đứa trẻ không được chăm lo phát triển tốt về phương diện cá nhân.

Nếu như có một người èo uột về thể chất, bạc nhược về tinh thần, không bảo đảm nổi những nhu cầu cần thiết hàng ngày cho bản thân và gia đình thì theo bạn, họ có thể sống được một đời hạnh phúc hay không? Và cho dù có được giáo dục tốt về phương diện xã hội, biết quan tâm yêu quý con người, có suy nghĩ tốt đẹp và mong muốn điều tốt đến cho mọi người thì thử hỏi họ có làm được việc gì lợi ích cho đời, hay có thể còn là nỗi phiền hà, là gánh nặng cho xã hội?

Như thế, bên cạnh những phẩm chất xã hội tích cực, chúng ta còn phải quan tâm giáo dục cho trẻ đầy đủ về phương diện cá nhân, giúp em đủ sức làm chủ tốt bản thân, chủ động và bảo đảm tốt cuộc sống cho mình. Mà như thế, chúng ta không thể thiếu quan tâm giáo dục cho trẻ có đầy đủ các mặt năng lực, từ nghị lực, trí lực đến thể lực.

Bạn có bao giờ hình dung một người nào đó khiếm khuyết một trong ba năng lực này không? Bây giờ họ sẽ thế nào?

Nếu thiếu nghị lực, có thể nói rằng suốt đời anh ta sẽ chẳng làm nên trò trống gì. Họ sẽ không đủ kiên nhẫn làm việc gì đến

nơi đến chốn, không đảm đương nổi những công việc phức tạp cần đầu tư nhiều tâm trí, và càng không thể thực hiện nổi những dự tính lớn lao.

Đối với bản thân, anh ta sẽ rất khổ sở thất vọng vì không đủ sức mạnh ý chí để chống chọi với những xu hướng, cám dỗ tầm thường, dễ sa đà theo những thú vui dễ dãi, thiếu tính chủ động, dễ bị chi phối bởi điều kiện hoàn cảnh bên ngoài, thiếu ý chí khắc phục khó khăn trở ngại trên đường đời.

Nếu thiếu về trí lực thì trong một chừng mực nào đó, họ sẽ sống một cuộc đời u ám, thiếu hiểu biết về những hiện tượng xảy ra trong tự nhiên, cũng như về muôn vàn những mối quan hệ ràng buộc tinh tế trong đời sống xã hội. Do đó, họ sẽ không biết cách sống phù hợp và có thái độ ứng xử thích hợp với những sự việc, vấn đề cụ thể, không biết giải quyết tốt công việc hàng ngày, và tất nhiên, khó thể thành công trên đường đời.

Còn về thể lực, nếu họ có một tấm thân yếu ớt nay ốm mai đau, hoặc có một khiếm khuyết nào đó như mắt kém, nặng tai v.v... thì đó cũng là một thiệt thòi không nhỏ làm hạn chế hiệu quả cuộc sống của họ.

Trong trường hợp một người có các mặt năng lực phát triển đầy đủ và được đào tạo đến nơi đến chốn thì sẽ thế nào? Chắc bạn cũng hình dung thấy rõ, bấy giờ họ sẽ sống một cách rất hiệu quả và có nhiều khả năng thành công trong những dự tính, ý hướng phấn đấu trên đường đời.

Trong trường hợp đó, nếu họ cũng được giáo dục tốt về các phẩm chất xã hội thì sẽ thật là tốt lành. Họ sẽ là một nhân tài lớn, sẽ sống hạnh phúc và có nhiều đóng góp hữu ích cho xã hội.

Thế nhưng giả sử đồng thời với tài năng đó, họ có một tâm hồn chai đá, khô khan tình người, một tấm lòng nham hiểm, chỉ biết có bản thân mình và sẵn sàng chà đạp lên cuộc sống tự do hạnh phúc của người khác vì những suy tính ích kỷ của mình thì thật là tai họa.

Có thể họ sẽ trở thành một tên bạo chúa, một tướng cướp khét tiếng mà cuộc sống của họ là mối đe dọa cho cuộc sống hạnh phúc yên lành của người khác. Và đương nhiên, cuối cùng họ cũng phải nhận chịu một kết quả bi thương, trả giá cho những mưu đồ chống lại con người, chống lại xã hội.

Đến đây tôi tin rằng, một khi biết rõ về cuộc đời của một người nào đó, về cả quá trình phấn đấu trên đường đời và những thành công, thất bại, những hoài bão, say mê của họ thì bạn có thể xác định được những mức phát triển về các phẩm chất xã hội cũng như các phẩm chất, năng lực cá nhân của họ.

Như thế thì nếu giả sử mỗi người đều có một số mệnh định đoạt số phận của họ thì bạn, tương lai số phận của con cái chúng ta là tự trên trời rơi xuống, hay điều đó sẽ hoàn toàn tùy thuộc vào sự chăm lo giáo dục của chính chúng ta và sự nỗ lực phấn đấu vươn lên của bản thân đứa trẻ?

3. Giáo dục trẻ là làm gì?

Nếu giả sử có bậc cha mẹ không hề yêu thương con cái, không hề ấp yêu triu mến, quan tâm lo lắng cho con mà chỉ muốn áp đặt ý đồ mục đích ích kỷ của họ, và sẵn sàng đánh đập hành hạ, sỉ nhục con trẻ thì theo bạn, họ có thể giáo dục cho con được điều gì tốt đẹp hay không?

Theo tôi thì bây giờ trẻ sẽ không nghe, không tin họ điều gì cả, và dù có sợ sệt trước quyền lực của người lớn mà phải vâng phục thì sau lưng, em cũng tìm cách làm ngược lại.

Bây giờ em sẽ không thiết tha hướng tới một điều gì tốt đẹp, không hề yêu thương và không cần làm gì cho cha mẹ vui lòng. Thậm chí, có thể em còn nuôi chí trả thù sự bạc bẽo đó.

Thế nhưng nếu người ta chỉ một lòng yêu thương lo lắng cho con mà không đòi hỏi yêu cầu gì nơi trẻ, không nhằm uốn nắn hướng dẫn trẻ theo một mục tiêu, định hướng nào cả thì sao? Rõ ràng bây giờ vấn đề giáo dục con cái đã không được đặt ra, và chúng ta sẽ không cần tốn thì giờ và giấy mực để bàn về vấn đề này nữa.

Như thế thì chúng ta không thể thiếu cả tình cảm yêu thương lẫn tinh thần trách nhiệm mong muốn dạy dỗ con cái nên người; và về nguyên tắc, giáo dục con cái là kết hợp hai yếu tố này thông qua sự kết hợp nhuần nhuyễn thái độ quan tâm lo lắng vì con và sự đòi hỏi, yêu cầu tự phần đầu vươn lên nơi trẻ.

Vấn đề có vẻ thật đơn giản, nhưng chúng ta cần phải quan tâm đòi hỏi trẻ điều gì, như thế nào, trong chừng mực nào? Làm thế nào cho trẻ không ỷ lại vào tình thương mà xem thường đòi hỏi kỷ luật, nhưng cũng không ngọt ngào trong sự đòi hỏi quá đáng mà không tìm thấy tình thương?

Điểm lại các cách giáo dục sai lầm nêu trên chúng ta có thể thấy rõ rằng, với các cách cưỡng chế, rập khuôn, tiết dục, người ta đã đòi hỏi nhiều quá, nhưng lại thiếu quan tâm lo lắng, chăm sóc trẻ. Với cách dân chủ và nuông chiều thì họ lại quá quan tâm đến con, nhưng lại thiếu sự đòi hỏi, yêu cầu nơi trẻ. Còn

các bậc cha mẹ có thái độ hời hợt thì hầu như họ không thể hiện được cả tình thương lẫn tinh thần trách nhiệm vì con.

Như thế thì sai lầm ở đây là người ta không kết hợp nhuần nhuyễn hai yếu tố tình thương và trách nhiệm đối với con cái. Nhưng nói riêng về cách giáo dục rập khuôn như đã trình bày, theo bạn thì người ta còn có sai lầm về nguyên tắc nào nữa không?

Như đã phân tích, ở đây người ta chỉ nhìn thấy mục đích uốn nắn giáo dục con cái mà bất chấp thực tế khách quan là những khả năng, xu hướng phát triển đặc trưng cũng như ý chí, nguyện vọng riêng của trẻ (xin xem lại phần I – Cách giáo dục rập khuôn).

Như thế thì giáo dục không thể là sự áp đặt chủ quan, bắt con trẻ phải sống và lớn lên theo cái mô hình, khuôn mẫu cứng nhắc do người lớn đặt ra, mà phải tôn trọng đầy đủ những cơ sở khách quan và ý chí nguyện vọng riêng của trẻ. Ngay cả trường hợp trẻ không được giáo dục tốt và đã có những bước phát triển lệch lạc, quá đáng nào đó thì để giáo dục lại, tôi nghĩ chúng ta cũng không thể thiếu tôn trọng cái thực tế khách quan đó.

Nhưng nếu giả sử ý chí, nguyện vọng của trẻ hoàn toàn trái ngược với những chuẩn mực văn hóa đạo đức, những đòi hỏi yêu cầu cần thiết của cuộc sống xã hội thì sao? Theo tôi thì bấy giờ trách nhiệm thuộc về quá trình hướng dẫn, giáo dục trẻ trong thời gian trước đó.

Nếu ngay từ khi cất tiếng khóc chào đời trẻ được hướng dẫn giáo dục tốt thì em sẽ thích nghi tốt với cuộc sống đó, và điều đó sẽ trở thành những nếp quen tự nhiên trong tư tưởng, hành